

The image of Layli and Majnun in Alisher Navoi's epic "Saddi Iskandarii"

Shodiya OTANAZAROVA,

Urganch davlat universiteti,

Filologiya fakulteti talabasi

ANNOTATSIYA

“Layli va Majnun” ko‘p asrlik tarixga ega. Uning ildizlari, mashhur adabiyotshunos – matnshunos akademik I.Krachkovskiy ta’kidlaganidek, VII asrning ikkinchi yarmiga borib taqaladi. “Layli va Majnun” nomi ostidagi sujet

XII asrgacha arab xalq adabiyotida ertak shaklida namoyon bo‘lgan. Keyinchalik bu mavzudagi asar Bobil (Iroq) adabiyotida nomi keltirib o‘tilsa-da, lekin asar haqidagi ma’lumotlar saqlanmagan. Yozma shakldagi dostonlarning ko‘pligi hamda asar g‘oyasining yetukligidan dostonlar xususiyatini va kelib chiqish genezisini o‘rganishga doir Yevropa adabiyotida XX asr o‘rtalarida yaratilgan tadqiqotlar ham alohida yangilik sifatida vujudga keldi. Badiiy adabiyotda bu qissa doston shaklida ilk bor Nizomiy Ganjaviy tomonidan 1188-yilda vujudga keldi. Nizomiy xalq orasida tarqalgan rivoyatlardan ijodiy foydalangan holda “Layli va Majnun” qissasini g‘oyaviy jihatdan mukammal va badiiy jihatdan yuksak asar darajasiga ko‘tardi. Keyinchalik Nizomiy an’anasini davom ettirgan bir qancha, Sharq adabiyotida, salaflar paydo bo‘ldi. Ushbu maqolada “Layli va Majnun” turkumidagi dostonlarning kelib chiqish tarixi, undagi obrazlarning tarixiy jihatlari, genezisi haqida mulohaza yuritiladi. Majnun obrazining tarixiyliigi, u real hayotda mavjud inson bo‘lganligi haqidagi ma’lumotlar maqolada keltiriladi. Shuningdek, “Layli va

Majnun” turkumidagi dostonlarni o‘rgangan olimlarning ishlari ham tahlilga

tortilgan.⁵

Kalit so‘zlar: Majnun obrazi, Layli obrazi, Qays ibn Mulavvah, Qays ibn

Muod, tarixiy haqiqat va badiiy haqiqat, genezis, salaflar.

ABSTRACT

“Leyli and Majnun” has a long history. Its roots, the famous literary critic-text critic academician I. Krachkovsky noted, it dates back to the second half of the VII century. The plot under the name “Layli and Majnun” was shown in the form of fairy tales in Arabic folk literature until the XII century. Later, the work on this theme existed in the Babylonian (Iraqi) literature, but the information about the work was not preserved. Studies created in the middle of the XX century in European literature on the study of the nature of the epic and the genesis of its origin from the abundance of epics in written form and the maturity of the idea of the work have also emerged as a separate innovation. In literature, this tale first appeared in the form of a poem by Nizami Ganjavi in 1188. Using creative narrations spread among the people Nizami raised the story “Leyli and Majnun” to the level of an ideaually perfect and artistically high work. Later a number of poets who kept on Nizami’s tradition in the Eastern literature, appeared “salaf” .In this article is discussed about the history of the origin of the epics in the category “Leyla and Majnun”, about the historical aspects of the figures in it, about Genesis.

Information about the historicity of the figure of the Majnun, the fact that he was a man in real life, is given in the article. The works of scientists who studied the epics of the series” Layla and Majnun " were also analyzed.

Keywords: figure of Majnun, figure of Leyla, Kays ibn Mulawwah, Kays ibn

⁵Navoiy A. Layli va Majnun. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2006

Muad, historical truth and artistic truth, genesis, predecessors.

KIRISH

“Layli va Majnun” jahon adabiyotida sevgi haqida yaratilgan eng g‘amgin qissalardan biridir. Biz, boshqa biron-bir sevgi asarining “Layli va Majnun”chalik fojiaviy, sevishganlar ma’naviy-ruhiy olamining chuqur va o‘ta ta’sirli ochilganini bilmaymiz. Shuning uchun ham Alisher Navoiy o‘z “Layli va Majnun”ining so‘ngida quyidagi baytni keltirgan:

So‘gin nechakim uzatdim oxir,

Yig‘lay-yig‘lay tugatdim oxir.

“Layli va Majnun” ko‘p asrlik tarixga ega. Uning ildizlari, mashhur adabiyotshunos-matnshunos akademik I.Krachkovskiy ta’kidlaganidek, VII asrning ikkinchi yarmiga borib taqaladi. Ayrim arab manbalarining ma’lumotiga ko‘ra, Majnun tarixiy shaxs. U Bani Omar qabilasidan chiqqan, uning asl nomi Qays ibn Mulavvah (yoki Qays ibn Muod) bo‘lgan. U qabiladoshi Laylini sevgan va o‘z sevgisi, hijron azoblari haqida mungli she’rlar bitgan. Bunday ma’lumot ibn Qutaybaning "Kitobutshe’r va shuaro" asarida ham keltiriladi. Shu bilan birga, boshqa manbalar bu ma’lumotlarni rad etadi. Jumladan, arab olimi Avon ibn Hakim al-Qalbiy (764 yilda vafot etgan), arab tarixchisi Hishom al-Qalbiy (819 yilda vafot etgan)lar Majnun tarixiy shaxs emas, uning nomi majoziy, sevgi, hijron she’rlari esa umaviy xonadoniga mansub bir oshiq yigit tomonidan bitilgan va asl nomini oshkor etmaslik uchun Majnun taxallusini qo‘llagan, deyishadi. Shu tariqa VII asrning ikkinchi yarmidan boshlab arab poeziyasida Majnun taxallusli mungli she’rlar

ko'payib, keng tarqalib boradi. Vaqtlar o'tishi bilan ko'plab afsonalar, rivoyatlar to'qiladi va ular turli manbalardan joy ola boradi.

“Layli va Majnun” nomi ostidagi sujet XII asrgacha arab xalq adabiyotida ertak shaklida namoyon bo'lgan. Keyinchalik bu mavzudagi asar Bobil (Iroq) adabiyotida nomi keltirib o'tilsa-da, lekin asar haqidagi ma'lumotlar saqlanmagan.² XI asrning o'rtalarida fors sayohatchisi Nosir Xusravga ko'chmanchilar Toif (Saudiya Arabistonning g'arbida joylashgan shahar) yaqinidagi Araviyada Layli yashagan qal'a xarobalarini ko'rsatishganligini, shu bilan birgalikda, bu yerda ko'chmanchi Amir qabilasidan Al-Mulavvahning o'g'li Qays Layliga oshiq bo'lib, undan ayrilgandan so'ng sahroda halok bo'lganligi haqida hikoyani so'zlab berishganini aytib o'tgan. Keyinchalik og'zaki shakldagi ertak syujeti yozma adabiyot shaklida namoyon bo'la boshladi.⁶

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Majnun hikoyatikim, qish kunining uzun qorong'u kechasida Layli zulfining muattar hidini shamol karvoni orqali keltirib, uning dimog'iga urdi va baxt mashshotasi (bezakchisi) murod ipini Majnun qo'liga tutqazdi.

Eshitishimcha, boshi gangib qolgan bechora Majnun oy-u yillab dasht-u cho'llarda sarson-sargardon kezardi, U qish demay – yoz demay yurar, yugurar-yelar edi. Yoz bo'lsa dasht-do'zaxni eslatar darajada qizib, quyosh hamma yoqni otashdek yondirib, yuborar edi. Majnun shunday issiq paytlarda ham soyaga o'tishni esiga keltirmas, soyada yotgani bilan uning maqsadi yuzaga chiqmas edi. Bordi-yu, qish havosi zabtiga olib shiddatidan odamlarning qizil yuzi qaytmas, isinib olay deb gulxan atrofiga bormas edi. Ya'ni uning butun xayoli Layli tomonda bo'lib, Layli qayonda bo'lsa, mayli o'sha tomonda bo'lar edi. Mahbubining qayerdaligidan xabar topsa, g'am-anduhga to'lgan yuragidan nola chekib,

⁶ Передисловие Е. Дунаевского к поэме Незами Гянцеви: Лейла и Меджнун, перевод А. Глоби, М., 1935.

tong nasimi gul tomonga qarab xiromon aylaganidek, u ham o'sha tomonga qarab yelib-yugurar edi.

Qishning bag'oyat sovuq bir kunida u Layliga yaqin bir joyga borib qoladi. Bulbulga gulzor isini yetkazgani kabi, sabo uning dimog'iga yor isini yetkazadi. Bu vaqt qop-qorong'i tun bo'lib, yomg'ir-qor aralash bo'ron esar edi. Dimog'iga go'zal nigorining isi kirgani tufayli Majnun ko'zini yumgancha o'sha tomonga qarab yugurdi. Yor uyining oldiga yetgan paytda ko'zi yumuq bo'lgani sababli boshini eshikka urib oldi. Eshik ochilgach, beixtiyor chopgancha uyga kirdi.

Birovning uyiga bosh urib kirish bundan ortiq bo'lmasa kerak. Ko'zini ochib qarasa, uyda xuddi qorong'i kechada hamma yoqni yoritib turgan Suhayl yulduzidek Layli turgan ekan. Shunda shavq va hayrat Majnunning yuragini hayajonga solib, betoqatlik uni holdan ketkazib, Layli qarshisida boshni tuproqqa qo'ydi-da, ikki ko'zini dunyodan abadiy yumdi. Buning kelganini nogahon birov fahmlamasin deb Layli uni bir hujraga olib kirib berkitdi.

Agar kishi o'z hayotini tark etgan holda shu kabi murod-maqсадiga yetishsa-yu, yana qayta tirilishni istasa, unga yashash xarom bo'lsin!

Ishq savdosida shu kabi ajoyibotlar borki, beishq odamlar bunday ishq "o'yin" laridan xabarsizdurlar.

Yo Rab, Navoiyga ham shunday yaqinlikni ato qilgin. Yaqinlikni ato qilib, yor diydorini ko'rishni nasib etsin!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Navoiy A. Layli va Majnun. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2006.
2. Предисловие Е. Дунаевского к поэме Незами Гянцеви: Лейла и Меджнун, перевод А. Глоби, М., 1935.

3. Насир Хусрау. Сафар-наме. Книга путешествия. Перевод и вступительная статья Е.Э.Бертелыса, Мос-Лен., 1933.

4. Игнатий Юлианович Крачковский. Избранные сочинения. Том II. МосЛен: Академии наук СССР, 1956.

